

Jacek Siedlecki

BEZSTRONNOŚĆ W POSTĘPOWANIU KARNYM
WOBEC ZAKONNIKA,
KTÓRY POPEŁNIŁ PRZESTĘPSTWO
PRZECIWKO SZÓSTEMU PRZYKAZANIU
(KAN. 695 § 1; 1395 § 2)

Przyjęty temat domaga się spojrzenia na proces wydalenia zakonnika z instytutu z powodu dopuszczenia się przez niego czynu zabronionego opisanego w kan. 695 § 1¹ w zw. z kan. 1395 § 2² Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.³ od strony gwarancji praw podmiotowych⁴. Stopień ich ochrony w procedurze postępowania sądowego czy administracyjnego można ocenić w szczególności przez stosowanie się organów procesowych do zasady bezstronności.

MGR INŻ. LIC. JACEK SIEDLECKI – doktorant, Wydział Prawa Kanonicznego UKSW;
e-mail: s.81jacek@gmail.com

¹ Kan. 695 § 1: „Członek powinien być wydalony z powodu przestępstw, o których w kan. 1397, 1398 i 1395, chyba że w wypadku przestępstw, o których w kan. 1395, § 2 przełożony uważa, iż wydalenie nie jest bezwzględnie konieczne, ponieważ i w inny sposób można zaradzić poprawie życia członka oraz wyrównaniu naruszonej sprawiedliwości i naprawieniu zgorzienia”.

² Kan. 1395 § 2: „Duchowny, który w inny sposób wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jeśli jest to połączone z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat szesnastu, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego”.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

⁴ Podmiotowe prawo „obejmuje jedno lub więcej uprawnień powiązanych ze sobą funkcjonalnie; jest ono środkiem prawnym umożliwiającym ochronę interesów uprawnionego, ale tylko w granicach zakreślonych przez przepisy prawne [...]”. Cyt. za: *Mała encyklopedia prawa*, red. Z. Rybicki, Warszawa 1980, s. 474-475.

Pojęcie zasady bezstronności zaczerpnięto z prawa karnego. Zasada ta jest często utożsamiana z zasadą obiektywizmu. Z zasady bezstronności wyprowadzane są następujące wytyczne: 1) należy wyłączyć sędziego, jeśli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłoby to wywołać uzasadnianą wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie; 2) należy uczynić podobnie z biegłymi i specjalistami, bowiem nie powinni dostarczać powodów osłabiających zaufanie do ich bezstronności; 3) organy prowadzące postępowanie karne są obowiązane badać oraz uwzględniać okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego; 4) strony i uczestników procesu obowiązuje zachowanie obiektywnego stosunku do sprawy i jej uczestników bez stronniczości, uprzedzeń i kierunkowego nastawienia⁵. Powyższą listę wytycznych należy uzupełnić o następujące elementy: 5) „sąd jest obowiązany kierować się wyłącznie materiałem dowodowym uzyskanym w postępowaniu i dyrektywami wynikającymi z ustaw [...]”; 6) wszystkie organy sądowe nie powinny wykazywać nieobiektywnego stosunku do samej sprawy, apriorycznego nastawienia świadczącego o braku koniecznego wobec niej dystansu i neutralności; 7) za naganne należy uznać zakładanie z góry kształtu decyzji incydentalnej, etapowej, czy ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy”⁶.

1. PRAWA PODMIOTOWE

Podstawą prawną dla ochrony praw podmiotowych w Kościele jest kan. 220 KPK/83, w którym prawodawca stanowi: „Nikomui nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada, ani też naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności”. Katalog takich praw odnajdujemy w kan. 208-220 KPK/83. W postępowaniu czy to sądowym, czy to administracyjnym – a z tym drugim mamy do czynienia w przypadku wydalenia zakonnika – takim fundamentem dla sformułowania konkretnych przepisów procedury będących realizacją zasady bezstronności jest kan. 221 § 1 KPK/83⁷.

⁵ Zagadnieniom tym poświęcona jest monografia: W. Jasiński, *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009 lub Lex Omega txt [dostęp: marzec 2014].

⁶ T. Grzegorzczak, J. Tyłman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005⁵, s. 93-96.

⁷ „Wiernym przysługuje legalne dochodzenie i obrona przysługujących im w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa”.

Kanoniści i teologowie podkreślają rolę procedury. „Wierny ma prawo, aby wobec niego była stosowana odpowiednia procedura, która gwarantuje słuszność kanoniczną, jak i zgodność decyzji administracyjnej z prawem, a przebieg postępowania nie winien być przez niego odbierany jako niezrozumiały formalizm, ale będący realizacją fundamentalnej zasady chrześcijaństwa – miłości bliźniego, a zachowanie kolejnych jej etapów i towarzyszących im uprawnień stron winno być przejawem szacunku”⁸.

2. ZASADY OGÓLNE

Za pierwszorzędną należy uznać zasadę zapewnienia obrony tym, którzy mają zostać wydalenii.

Stosującą procedurę w celu wydania aktu administracyjnego konkretnego, jakim jest dekret o wydaleniu zakonnika, winni kierować się w swoich działaniach następującymi zasadami wyprowadzonymi z norm kodeksowych: „powody stanowiące podstawę wydalenia, szczególnie gdy chodzi o profesów po ślubach wieczystych, muszą być nie tylko bardzo poważne, lecz także ściśle określone przez Prawo Kanoniczne oraz w ustawach poszczególnych instytutów życia konsekrowanego”, bowiem „im silniejszy jest węzeł łączący profesę z instytutem, tym poważniejsza musi być przyczyna wydalenia”. Ma to ograniczyć samowolę przełożonych. Z zasady tej wyprowadza się zasadę grupowania i systematyzowania przyczyn wydalenia⁹.

Warunkiem wydania dekretu wydalającego jest posiadanie przez członków kolegium pewności moralnej¹⁰, którą uzyskują na podstawie dowodów i domniemań oraz przeświadczenia o wykluczeniu pozytywnej możliwości błędu. Pewność moralna musi wynikać z pozytywnych przesłanek. Brak

⁸ M. B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Lublin 2006, s. 149.

⁹ J. B a r, J. K a ł o w s k i, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985, s. 185-186.

¹⁰ „Pewność moralna to stan ducha, który przejawia się w silnym przyłgnięciu do poznanej prawdy, bez lęku mylenia się. Jest silnym, zdecydowanym postanowieniem, różniącym się od wątpienia, subiektywnej opinii, mniemania czy też pewności empiryczno-fizycznej. Nie wymaga ona pewności absolutnej, jak i nie dopuszcza powątpiewania. Zwykle jest właśnie umiejscawiana między pewnością absolutną a powątpiewaniem. Wystarcza, aby została wyłączona wszelka uzasadniona wątpliwość i uzasadniony stan niepewności”. Cyt. za: B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 134.

takiej pewności, zgodnie z kan. 1608¹¹, zobowiązuje członka kolegium do głosowania przeciw wydaleniu, może on także zgłosić wnioski o uzupełnienie materiału dowodowego. Pewność moralna jest doskonałym połączeniem prawa, moralności, a także zasad wypracowanych przez teologię oraz psychologię. „Przyczynia się wprost do uniknięcia subiektywizmu i arbitralności w ocenie”¹².

Procedura wydalenia realizuje określony cel pierwszorzędny, jakim jest „dobro społeczności instytutu zakonnego, jak również jest przestrożą dla innych członków, żeby sobie więcej cenili powołanie i starali się w nim wytrwać”¹³. Wspólnota jest postrzegana zarówno jako Kościół, oraz jako instytut. Wydalenie zakonnika, który okazał się niewierny wobec złożonych ślubów zakonnych, odstąpił od naśladowania Chrystusa przez zaprzestanie realizacji rad ewangelicznych, zaprzeczył charyzmatowi instytutu, czym stał się niezdolny do budowania Mistycznego Ciała Chrystusa, ma chronić wspólnotę zakonną przed rozluźnieniem dyscypliny¹⁴.

3. PRZYCZYNA WYDALENIA

Prawodawca w KPK/83 wymienia następujące rodzaje przyczyn, z powodu których można usunąć członka z instytutu życia konsekrowanego: a) powodujące wydalenie *ipso facto* (kan. 694 § 1-2)¹⁵; b) z powodu których wydalenie powinno nastąpić (kan. 695 § 1), czyli jest ono nakazane przez prawo; c) dla których można dokonać usunięcia (kan. 696 § 1), tj. takie,

¹¹ Kan. 1608: „§ 1. Do wydania jakiegokolwiek wyroku wymaga się u sędziego wewnętrznej moralnej pewności co do sprawy, która ma być rozstrzygnięta wyrokiem. § 2. Tę pewność sędzia winien czerpać z faktów i dowodów. § 3. Dowody zaś sędzia powinien oceniać w swoim sumieniu, z zachowaniem przepisów ustawy o skuteczności niektórych dowodów. § 4. Sędzia, który nie może osiągnąć takiej pewności, powinien orzec, że nie udowodniono uprawnień powoda, a pozwanego uwolnionego odesłać, chyba że chodzi o sprawę cieszącą się przywilejem prawa, w którym to wypadku należy wydać wyrok na jej korzyść”.

¹² B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 134-135.

¹³ B a r, K a ł o w s k i, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, s. 185.

¹⁴ M. S t o k ł o s a, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika z instytutu*, „Prawo i Kościół” 2 (2010), s. 57-58.

¹⁵ Kan. 694: „§ 1. Na mocy samego prawa jest wydalony z instytutu członek, który: 1° notorycznie odstąpił od wiary katolickiej; 2° zawarł małżeństwo lub usiłował je zawrzeć, nawet tylko cywilne. § 2. W tych przypadkach przełożony wyższy wraz ze swoją radą powinien, po zebraniu dowodów, bezzwłocznie wydać stwierdzenie faktu, ażeby prawnie stało się wiadome wydalenie”.

które nie są nakazane przez prawo; d) których określenie prawodawca kodeksowy pozostawia prawodawstwu poszczególnych instytutów życia konsekrowanego (kan. 696 § 1-2)¹⁶.

Przedmiotem niniejszych rozważań są przyczyny nakazane przez prawo, czyli obowiązkowe. Podstawę prawną stanowią kan. 695 § 1 w zw. z kan. 1395 KPK/83, a przestępstwa, o których stanowi ten drugi, zalicza się do grupy przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu. Należy podkreślić, że w przypadku zakonników dochodzi dodatkowa podstawa zobowiązująca – ślub czystości.

Prawodawca w kan. 695 § 1 odwołuje się do kan. 1395¹⁷. Ten zaś obejmuje dwa paragrafy. W pierwszym wymienia wprost konkubinaty, pozostałe wykroczenia nie są wymienione, lecz są podane jako zbiór, którego elementy tworzą wszystkie możliwe czyny naruszające szóste przykazanie Dekalogu. Natomiast paragraf drugi posługuje się tym samym ogólnym sformułowaniem – wykroczenia przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, jednak dodaje okoliczności popełnienia tych czynów: użycie przemocy, groźby, publicznie, z osobą małoletnią poniżej szesnastego roku życia. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z przestępstwem pod warunkiem, gdy jest ono trwałym grzechem ciężkim, zewnętrznym, wywołującym zgorzienie, dokonywanym w sposób powtarzający się, przez dłuższy czas i zawsze musi wywoływać zgorzienie, a fakt dokonania musi być znany opinii

¹⁶ Kan. 696: „§ 1. Członek może być wydalony także z innych przyczyn, jeśli są poważne, zewnętrzne, poczytalne i prawnie potwierdzone, jakimi są: habitualne zaniebdywanie obowiązków życia konsekrowanego; powtarzające się naruszanie świętych więzów; uporczywe nieposłuszeństwo prawnym nakazom położonych w poważnej materii; wielkie zgorzienie powstałe wskutek zawinionego zachowania się członka; uporczywe podtrzymywanie lub rozpowszechnianie poglądów potępionych przez Nauczycielski Urząd Kościoła; publiczne przyjęcie ideologii przepojonych materializmem lub ateizmem; bezprawna nieobecność, o której mowa w kan. 665, § 2, trwająca pół roku; inne podobne poważne przyczyny, określone ewentualnie własnym prawem instytutu. § 2. Do wydalenia członka ślubów czasowych wystarczają także mniej ważne przyczyny, określone we własnym prawie”.

¹⁷ Kan. 1395: „§ 1. Duchowny konkubinariusz poza wypadkiem, o którym w kan. 1394, oraz duchowny trwający w innym grzechu zewnętrznym przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, wywołującym zgorzienie, winien być ukarany suspensą, do której, gdy mimo upomnienia trwa w przestępstwie, można stopniowo dodawać inne kary, aż do wydalenia ze stanu duchownego. § 2. Duchowny, który w inny sposób wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jeśli jest to połączone z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat szesnastu, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego”.

publicznej lub musi istnieć co najmniej pewność jego ujawnienia¹⁸. Zaś paragraf drugi dotyczy czynów, z których popełnienie choć jednego jest już kwalifikowane jako przestępstwo. Mogą one przyjmować postać: gwałtu, różnych form molestowania seksualnego, którym towarzyszy groźba (np. naruszenia dobrego imienia ofiary i jej najbliższych, pozbawienia czegoś). Mogą być popełniane na podłożu pedofilii, efebofilii, homoseksualizmu, heteroseksualizmu. Czyny te w poszczególnych przypadkach mogą się przejawiać w kontakcie fizycznym, zdobywaniu pornografii dziecięcej, nagrywaniu, rozpowszechnianiu pornografii w szczególności dzieciom i małoletnim, pokazywaniu się nago, posiadaniu materiałów pornograficznych przedstawiających dzieci i osoby małoletnie¹⁹.

Czyny te stanowią: „antyświadeństwo życia zakonnego, naruszają dobro wspólnoty wiernych, są źródłem wielkiego zgorszenia, powodują niemożność dostępnymi ludzkimi środkami naprawienia szkody, jaką wywołują, są sprzeczne z istotą życia zakonnego, i z misją instytutu, powodują trudność w ewentualnym pozostawianiu osoby dopuszczającej się ich we wspólnocie, gdyż byłoby to równoznaczne z akceptacją sprawcy i wyrazem bezkarności”. Mając na względzie powyższe, wydaje się słuszne, że jedyną reakcją jest kara usunięcia takiego przestępcy ze społeczności zakonnej bez możliwości zastosowania innych środków karnych. Środkami tymi są braterskie upomnienie, nagany, nałożenie pokuty wobec szczerzej skruchy przestępcy²⁰. Jednakże powszechne przekonanie o tak rozumianej „sprawiedliwości” nie do końca podziela prawodawca w KPK/83. W kan. 695 § 1 przesądza, że obligatoryjność jest związana z wszczęciem postępowania o wydalenie, ale nakaz ten ma charakter względny, bowiem pozostawione jest przełożonemu – w przypadku przestępstw, o których mowa w kan. 1395 § 2, – prawo skorzystania z klauzuli osłabiającej. Według tej klauzuli, wydalenie nie jest bezwzględnie konieczne, gdy w inny sposób można doprowadzić do poprawy życia członka oraz wyrównać naruszoną sprawiedliwość i naprawić zgorszenie. Komentatorzy prawa kanonicznego, upatrują w tym zapisie trzy możliwe drogi postępowania: 1) klauzula niejako czyni te przestępstwa fakultatywnymi, 2) przełożony wyższy nie jest zobligowany bezwzględnie do wszczęcia postępowania o wydalenie, 3) z klauzuli tej może skorzystać jedynie najwyższy przełożony wraz ze swoją

¹⁸ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele: część ogólna, komentarz*, Warszawa 2008, s. 162-163.

¹⁹ S t o k ł o s a, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 70-71.

²⁰ Tamże, s. 59.

radą, działając osobiście i jako członek kolegium. Na przełożonym wyższym zawsze spoczywa obowiązek wszczęcia postępowania zmierzającego do wydalenia zakonnika²¹, które nie musi obligatoryjnie zakończyć się wydaniem dekretu wydalającego, a zastosowaniem innych środków karnych. Mając jednak na względzie prawo pozakodeksowe, jakie zostało wydane w stosunku do duchownych²², ze względu na zgorszenie publiczne wywołujące te przestępstwa, zaniechano – przynajmniej w większości przypadków – sięgania po te inne środki karne. W zasadzie praktykuje się wydalenie²³.

Na powyższą klauzulę osłabiającą, jako wyznaczającą pewną swobodę w zastosowaniu odpowiednich kar dostosowanych do konkretnego przypadku, można spojrzeć przez wykładnię kan. 1395 § 2 KPK/83. W przypadku czynów, które znajdują tam swoje odzwierciedlenie, ustawodawca używa słów *iustus poenis puniatur* – powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, co wskazuje, że mamy do czynienia z karami nieokreślonymi, a wówczas sąd nie powinien wymierzać cięższych kar, zwłaszcza cenzur, i nie może wymierzać kar wieczystych (obowiązujących na stałe). Do zastosowania takich kar w ustawie musi być wyraźne zastrzeżenie, z którym przypadkiem mamy tu do czynienia – *non exclusiva*. Zastrzeżenie jest na rzecz grupy kar poprawczych, jak i ekspiacyjnych, nie wyłączając środków karnych, jak i pokut, aż po karę wydalenia ze stanu duchownego. Wybór

²¹ M. Stokłosa, *La figura del superiore provinciale nel nuovo Codice di diritto canonico e nel diritto propria della Congregazione dei Sacerdoti del Sacro Cuore di Gesu*, (Studia Dehoniana 48), Roma 2007, s. 381.

²² Prawodawca w KPK/83 pozostawił kwestie karania duchownych dopuszczających się czynu pedofilii w gestii ordynariuszy miejsca i ich trybunałów. Apelacje od wyroków sądowych miały być wnoszone do Roty Rzymskiej, a rekursy administracyjne od dekretów karnych do Kongregacji ds. Duchowieństwa. Począwszy od 1988 r. następuje stopniowy powrót do systemu centralistycznego w osądzaniu tych przestępstw. Dokumentami pośrednimi, zachowującymi swoją moc prawną były: *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor bonus* Jana Pawła II z 28 czerwca 1988 r. oraz Jana Pawła II *Litterae apostolicae motu proprio datae Sacramentorum sanctitatis tutela quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur*; (30.04.2001), informowano w nim biskupów o nowym prawie oraz nowych procedurach, które zastępowały instrukcję *Crimen sollicitationis*. Najnowszym dokumentem regulującym m.in. postępowanie wobec duchownych dopuszczających się w szczególności czynu pedofilii jest Dokument Kongregacji Nauki Wiary – *Normae de gravioribus delictis*, tekst z 2001 r. ze zmianami wprowadzonymi na mocy decyzji papieża Benedykta XVI z dnia 21 maja 2010 r. (Modyfikacje wprowadzone do tekstu *Normae de gravioribus delictis*, Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, „L'Osservatore Romano” 10 (2010), s. 53-59.).

²³ Stokłosa, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 70.

kary jest pozostawiony sędziemu²⁴. Prawodawca przewiduje ustawowe, a nie fakultatywne okoliczności stopniowości kary, aż do wydalenia ze stanu duchownego. Na wysokość wymierzonej kary mogą mieć nadto wpływ okoliczności stanowiące podstawę fakultatywnego zaostrzenia odpowiedzialności karnej (kan. 1326 § 1-2)²⁵, tj. powrót do przestępstwa, godność osoby popełniającej przestępstwo, nadużycie władzy lub urzędu w celu popełnienia przestępstwa, wina nieumyślna zbliżona do umyślności – *culpa proxima dolo* oraz formy zaostrzenia ustawowego wymiary kary²⁶.

4. PROCEDURA WYDALENIA I JEJ ELEMENTY DECYDUJĄCE O PRZESTRZEGANIU ZASADY BEZSTRONNOŚCI

Procedura wydalenia opiera się na przymusie prawnym skierowanym przeciw członkowi instytutu, który dał powód do wszczęcia przeciw niemu takiego postępowania²⁷. Na gruncie Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.²⁸ procedura wydalenia przeprowadzona była w formie karnego procesu sądowego. Refleksja nad rozstrzygnięciami Soboru Watykańskiego II doprowadziła do sformułowania dokumentu *Processus iudicialis*²⁹, na mocy którego wprowadzono do tego typu postępowań procedurę administracyjną. Celem tej zmiany było uproszczenie postępowania, skrócenie czasu postępowania, wyższa staranność przeprowadzających postępowania w zakresie

²⁴ *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1043.

²⁵ „§ 1. Sędzia może ukarać surowiej niż przewiduje to ustawa lub nakaz: 1° tego, kto po skazaniu lub deklaracji kary dopuszcza się przestępstwa, tak iż na podstawie towarzyszących okoliczności można roztropnie wnioskować o uporze w złą woli; 2° tego, kto posiada jakąś godność albo nadużywa władzy lub urzędu dla popełnienia przestępstwa; 3° przestępcę, który w wypadku kary ustanowionej za przestępstwo zawinione nieumyślnie, przewidział skutek, a jednak nie podjął takich środków ostrożności dla jego uniknięcia, które by podjął każdy sumienny człowiek. § 2. Jeśli w wypadkach, o których w § 1, przewidziana jest kara wiążąca mocą samego prawa, można do niej dołączyć inną karę lub pokutę”.

²⁶ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele*, s. 166-180.

²⁷ B a r, K a ł o w s k i, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, s. 185.

²⁸ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

²⁹ Dekret Świętej Kongregacji ds Zakonów i Instytutów Świeckich, 2.03.1974, AAS 66 (1974), s. 215-216; cyt. za: F. B o g d a n, *Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego*, Poznań 1988, s. 342.

zapewnienia prawa do obrony wydalanego, gdyż odtąd przepisy procedury sądowej były stosowane analogicznie³⁰.

W analizowanym przypadku, fakt popełnienia przestępstwa nie skutkuje automatycznie wydaleniem. Takie rozwiązanie narzucone przez prawodawcę ukierunkowuje postępowanie przygotowawcze prowadzone przez przełożonego wyższego na pięć koniecznych ustaleń. Pominięcie choć jednego z nich spowoduje naruszenie praw obwinionego i wywoła wadliwość tego etapu postępowania. Do ustaleń tych należą: 1) wypełnienie znamion przestępstwa; 2) poczytalność sprawcy; a także trzy ustalenia wchodzące w skład dyskrecjonalnej decyzji przełożonego wyższego: 3) czy jest w stanie doprowadzić do poprawy życia członka; 4) czy możliwe jest wyrównanie naruszonej sprawiedliwości; 5) czy będzie można naprawić zgorzenie (kan. 695 § 1).

Decyzja dotycząca wydalenia inkorporowana w dekrecie osiąga swój skutek prawny, jeśli właściwa procedura zostanie przeprowadzona poprawnie, a dekret zostanie zatwierdzony³¹.

4.1. Wyższy przełożony

Co do zasady, bezwzględny obowiązek wszczęcia postępowania o wydalenie spoczywa na wyższym przełożonym³². Przełożony, który mimo posiadania pewności moralnej nie wszczął postępowania albo go nie ukończył, może być nawet usunięty z urzędu. Działa on jak sędzia audytor bez interwencji swojej rady, kierując się jedynie zasadą rozważliwej, może jednak zacerpnąć opinii swojej rady, ale opinia ta ma charakter tylko doradczy i nie jest wymagana przez prawo³³. Jest to element, który odróżnia postępowanie obligatoryjne od fakultatywnego, gdzie w tym drugim przypadku interwencję rady przewiduje prawodawca (kan. 697).

Wyższy przełożony zbiera dowody na okoliczność faktu popełnienia przestępstwa, jak i poczytalności sprawcy, bowiem celem jego jest przypisanie czynu danej osobie. Posługuje się środkami dowodowymi, do których zaliczamy: zeznania świadków złożone na piśmie lub ustnie do protokołu, dokumenty, poszlaki, a ostatecznie także wyjaśnienia podejrzanego, łącz-

³⁰ Tamże, s. 342.

³¹ S t o k ł o s a, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 57-59.

³² Przez wyższego przełożonego należy rozumieć przełożonego całego instytutu, prowincji, przełożonego części zrównanej z prowincją (kan. 581), przełożonego domu *sui iuris* (kan. 620).

³³ S t o k ł o s a, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 60-61.

nie z jego przyznaniem się do popełnienia zarzucanego mu czynu, ale zaliczane są tu także odpowiedzi zakonnika na podejrzenia, przypuszczenia, oskarżenia nawet w pełni nie udokumentowane³⁴.

Wyższy przełożony, działając w sposób analogiczny do działania, jakie podejmuje ordynariusz, biskup diecezjalny w stosunku do duchownych dopuszczających się tych samych czynów, dla zachowania „czystości” procedury może postępować podobnie, przechodząc przez fazę pozyskania wiadomości o przestępstwie oraz przez fazę dochodzenia wstępnego.

Podstawą wszczęcia dochodzenia wstępnego jest potwierdzona i zasadniona prawnie wiadomość o popełnieniu przestępstwa przewidzianego ustawą. Ordynariusz zobowiązany jest do rozpoznania sprawy, ale w takim zakresie, aby zostało zachowane dobre imię obwinionego (kan. 220). „Ordynariusz musi upewnić się czy wiadomość o popełnieniu przestępstwa jest przynajmniej prawdopodobna i czy dochodzenie jest zbędne. Czyni to badając ostrożnie fakty i okoliczności a także poczytalność obwinionego”³⁵. O fakcie prowadzenia postępowania w sprawie nie jest informowany obwiniony. Etap ten kończy się decyzją o wszczęciu dochodzenia wstępnego.

Celem dochodzenia wstępnego jest zebranie dostatecznych wiadomości do wniesienia aktu oskarżenia, a tym samym uzasadnienie celowości dalszego postępowania. Osoba prowadząca postępowanie musi „upewnić się co do faktów związanych z przestępstwem, okolicznościami popełnienia przestępstwa, z poczytalnością i odpowiedzialnością osoby podejrzanej o przestępstwo. [...] Poszukuje dowodów i argumentów obciążających podejrzanego, ale także takich, które będą przemawiały na jego korzyść”³⁶. Bierze pod uwagę okoliczności wyjmujące, obciążające poczytalność (kan. 1322-1323)³⁷ oraz okoliczności łagodzące (kan. 1324)³⁸.

³⁴ Tamże, s. 60.

³⁵ D. B o r e k, *Uprawnienia i obowiązki ordynariusza w początkowej fazie wymiaru kar (kan. 1341-1342)*, „Prawo Kanoniczne” 50 (2007), nr 3-4, s. 259-260.

³⁶ Tamże, s. 259-260.

³⁷ Kan. 1322: „Habitualnie pozbawionych używania rozumu uważa się za niezdolnych do popełnienia przestępstwa, chociażby wydawali się zdrowi w chwili przekraczania ustawy lub nakazu”; kan. 1323: „Nie podlega żadnej karze, kto w chwili przekraczania ustawy lub nakazu: 1° nie ukończył jeszcze szesnastego roku życia; 2° naruszył ustawę lub nakaz z ignorancji niezawinionej; na równi zaś z ignorancją stoi nieuwaga i błąd; 3° działał pod wpływem przymusu fizycznego lub na skutek przypadku, którego nie mógł przewidzieć lub przewidzianemu zapobiec; 4° działał pod wpływem chociażby względnie tylko ciężkiej bojaźni albo z konieczności lub wskutek wielkiej niedogodności, jeśli czynność nie jest wewnętrznie zła ani nie powoduje szkody dusz; 5° działał w zgodnej z prawem obronie własnej lub kogoś innego przeciwko niesprawie-

Na tym etapie postępowania podejrzany nadal nie posiada, poza kan. 220 KPK/83, gwarancji stojących na straży jego praw, bowiem zgodnie z kan. 1717 § 2 należy się strzec, by wskutek takiego dochodzenia nie ucierpiało czyjeś dobre imię. Należy z tego wnioskować, że prowadzący dochodzenie wstępne z urzędu jest zobowiązany do uwzględnienia praw oskarżonego wyprowadzanych tak z prawa naturalnego, jak i kanonicznego, w szczególności chodzi tu o poszukiwanie i przyjmowanie dowodów wskazujących na jego niewinność. Takie ujęcie domaga się także tajności dla tej fazy procesu. Dochodzenie wstępne kończy się przedłożeniem podejrzanemu skargi i udokumentowanych dowodów. W tym momencie podejrzany staje się oskarżonym i daje się mu możliwość obrony przez złożenie na piśmie wyjaśnień, także w postaci odpowiedzi na uprzednio sformułowane pytania³⁹.

Akta sprawy potwierdzone przez notariusza zostają przesłane do najwyższego przełożonego celem wydania dekretu wydalającego. Zgodnie z kan. 18 KPK/83⁴⁰, pominięcie etapu odebrania „odpowiedzi oskarżonego

dliwemu napastnikowi, zachowując należyty umiar; 6° nie posiadał używania rozumu, z zachowaniem przepisów kan. 1324, § 1, n. 2 i 1325; 7° sądził bez winy, że zachodzi jedna z okoliczności, o jakich w n. 4 lub 5”.

³⁸ Kan. 1324: „§ 1. Sprawca przekroczenia nie jest wolny od kary, lecz kara przewidziana ustawą lub nakazem powinna być złagodzona lub zastąpiona pokutą, jeśli przestępstwo zostało popełnione: 1° przez tego, kto posiadał tylko niezupełne używanie rozumu; 2° przez tego, kto nie posiadał używania rozumu wskutek zawinionego nadużycia alkoholu lub podobnego zaburzenia umysłowego; 3° na skutek poważnego wzburzenia uczuciowego, które jednak nie wyprzedziło i nie przekreśliło całkowicie świadomości i zgody woli, jeśli samo wzburzenie nie zostało dobrowolnie wywołane lub nie było podtrzymywane; 4° przez małoletniego, który ukończył szesnasty rok życia; 5° przez tego, kto działał przymuszony ciężką bojaźnią, chociażby tylko względnie, albo z konieczności lub wielkiej niedogodności, jeśli przestępstwo jest wewnętrznie złe lub powoduje szkodę dusz; 6° przez tego, kto działał w zgodnej z prawem obronie własnej lub kogoś innego przeciwko niesprawiedliwemu napastnikowi, ale nie zachował koniecznego umiaru; 7° przeciwko poważnie i niesłusznie prowokującemu; 8° przez tego, kto z własnej winy był błędnie przekonany, że zachodzi jedna z okoliczności, o których w kan. 1323, n. 4 lub 5; 9° przez tego, kto bez winy nie wiedział, że do ustawy lub nakazu została dołączona kara; 10° przez tego, kto działał bez pełnej poczytalności, o ile ta pozostała wielka. § 2. To samo może uczynić sędzia, gdy istnieje inna okoliczność pomniejszająca ciężkość przestępstwa. § 3. W okolicznościach, o których mowa w § 1, przestępca nie jest związany karą wiążącą mocą samego prawa”.

³⁹ B a r, K a ł o w s k i, *Prawo o instytucjach życia konsekrowanego*, s. 187-188.

⁴⁰ Kan. 18: „Ustawy, które ustanawiają kary, ograniczają swobodne wykonywanie uprawnień albo zawierają wyjątek od ustawy, podlegają ścisłej interpretacji”.

zgodnie z zasadą o stosowaniu ścisłej interpretacji powoduje nieważność wszystkich aktów prawnych, jak i innych późniejszych czynności⁴¹.

4.2. Przełożony najwyższy i jego rada

Do wydania dekretu wydającego prawodawca kodeksowy upowaznia najwyższych przełożonych instytutów zakonnych.

Dekret wydający jest aktem administracyjnym konkretnym. Zasada bezstronności realizuje się poprzez następujące przesłanki: 1) akt taki może być wydany jedynie w granicach kompetencji autora aktu; 2) odnosić się do określonej osoby, terytorium; 3) wykonywanie władzy wykonawczej jest podporządkowane prawu i normom o charakterze ogólnym⁴². Zgodność z prawem realizuje się przez możliwość wniesienia przez osobę pokrzywdzoną nielegalnym aktem administracyjnym rekursu do Drugiej Sekcji Sygnatury Apostolskiej⁴³.

Przełożony najwyższy, po otrzymaniu wszystkich akt, wraz ze swoją radą, która ze względu na ważność podjętej decyzji powinna składać się przynajmniej z czterech członków, przystępuje kolegialnie do dokładnego zapoznania się z dowodami, argumentami i obroną obwinionego⁴⁴.

Rada jest wyrazem partycypacji i współdziałania wspólnoty zakonnej z najwyższym przełożonym, a jej celem jest zapobieżenie samowolnemu rozpatrzeniu sprawy przez tegoż przełożonego⁴⁵. Stanowisko kolegium nie przesądza jednak o wydaniu dekretu przez przełożonego najwyższego, zachowuje on pełną swobodę decydowania, dokonuje oceny całokształtu sprawy zgodnie z własnym sumieniem⁴⁶. Przełożony najwyższy jest upowazniony do wydania dekretu wydającego pod warunkiem, że opowiedziała się za nim większość głosujących⁴⁷. Decyzja o wydaleniu musi być zatem podjęta przez pięć osób, co najmniej czterech członków rady i przełożonego najwyższego. Jeżeli rada liczy mniejszą liczbę członków, przełożony najwyższy włącza do kolegium innych wieczystych członków instytutu. Ko-

⁴¹ Bar, Kałowski, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, s. 187-188.

⁴² *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga I. Normy ogólne*, t. I, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 96.

⁴³ J. García Martín, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Ediurcla, Roma 1996, s. 211.

⁴⁴ Bar, Kałowski, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, s. 191-192.

⁴⁵ Bider, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 127.

⁴⁶ Stokłosa, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 61.

⁴⁷ Bider, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 127.

nieczność uzupełnienia składu kolegium zachodzi także wówczas, gdy członek rady nie przybył na posiedzenie kolegium lub został z jego składu wyłączony, np. ze względu, że był świadkiem w postępowaniu przygotowawczym (kan. 1550 § 2)⁴⁸. Jeżeli członek rady został pominięty w wezwaniu na posiedzenie kolegium, co skutkowałoby jego nieobecnością, na wniosek pominiętego radnego dekret winien zostać unieważniony. Kanoniści wskazują także na nieuregulowaną kwestię wyłączenia członków kolegium. Konieczne wydaje się zastosowanie analogii do kolegium sędziowskiego⁴⁹. Konieczność wyłączenia pojawiałaby się wówczas w sytuacji pełnienia przez członka kolegium np. funkcji spowiednika lub kierownika duchowego profesora. Nierozwiązana jest także na poziomie KPK/83 kwestia wyłączenia przełożonego najwyższego z kolegium⁵⁰.

Na tym etapie postępowania zasada bezstronności jest przestrzegana poprzez regulacje proceduralne w następujących zakresach: 1) działania najwyższego przełożonego ze swoją radą; 2) forma prawna, w której działa przewodniczący i jego rada, kwestie związane z kolegium; 3) wymogi stawiane członkom rady; 4) skład kolegium przy podejmowaniu decyzji; 5) *votum separatum* członków kolegium; 6) *analogia iuris* między trybunałem a kolegium; 7) zakres czynności, do której zobowiązane jest kolegium; 8) pewność moralna przy podejmowaniu decyzji o wydaleniu; 9) źródła dla kształtowania się pewności moralnej.

⁴⁸ Kan. 1550 § 2: „Za niezdolnych należy uznać: 1° tych, którzy są stronami w sprawie albo występują w sądzie w imieniu stron, sędziego i jego asystentów, adwokata oraz innych, którzy pomagają lub pomagali stronom w tej sprawie; 2° kapłanów w odniesieniu do wszystkiego, co poznali z sakramentalnej spowiedzi, chociażby penitent prosił o ujawnienie tego; co więcej, tego, co przez kogokolwiek i w jakikolwiek sposób zostało usłyszane z okazji spowiedzi, nie można w sądzie przyjąć nawet jako śladu prawdy”.

⁴⁹ „Zachodzi jednak *analogia iuris* między trybunałem a rolą przełożonego i jego rady. Do pewnego momentu interwencja przełożonego generalnego i jego rady może być porównywana do postępowania sędziów trybunału. Oczywiście nie można traktować tego postępowania jak postępowania procesowego *sensu stricto*. Kolegium decyzyjne w przypadku podejmowania decyzji o wydaleniu stanowi ‘de facto’ kolegialny trybunał. Za poparciem tej tezy przemawiają pewne podobieństwa między składem trybunału kolegialnego (por. kan. 1425-1426) a rolą przełożonego i jego rady (por. kan. 699)”. Cyt. za: B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 132-133.

⁵⁰ B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 130-131.

4.3. Dekret wydalenia i jego zatwierdzenie

Ważność dekretu zależy od spełnienia warunków formalnych: sumarycznego podania powodów prawnych i faktycznych oraz adnotacji o prawie do rekursu hierarchicznego. Przez powód prawny należy rozumieć podanie powodu wydalenia określonego w kanonie, na mocy którego następuje wydalenie, natomiast powód faktyczny to określenie winy i wymienienie konkretnego wykroczenia⁵¹.

Dekret wydalenia musi zostać zatwierdzony przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego lub biskupa diecezjalnego. Zatwierdzenia dokonuje Stolica Apostolska – gdy instytut zakonny jest na prawie papieskim, biskup diecezjalny – gdy instytut jest na prawie diecezjalnym, wskazanie ordynariusza następuje przez miejsce położenia domu zakonnego. Rozwiązanie takie uzasadnia cel nadrzędny – dokonanie sprawiedliwej oceny zebranego materiału dowodowego i sprawdzenie poprawności przeprowadzonej procedury, bowiem dekret taki wywołuje poważne konsekwencje kanoniczne⁵².

Postępowanie zatwierdzające ma charakter zewnętrznej kontroli procesu wydalenia, polega na zbadaniu kompetencji i przestrzegania przepisów. Skutkiem procedury zatwierdzającej wydający dekret może być zobowiązany do nadesłania wyjaśnień według podniesionych wątpliwości. Ten, który wystawił dekret, ma wykazać, w jaki sposób zapewnił zakonnikowi prawo do obrony, możliwe jest w celu dokonania ustaleń w tym zakresie zwrócenie się do samego profesa. Wydalony, jak i przełożeni, może przedstawiać swoje stanowisko za pośrednictwem ustanowionych pełnomocników. O zakresie udziału stron decyduje podmiot zatwierdzający. Pozycja wydalanego na tym etapie jest bierna. Jeżeli już strony dostarczają jakichś informacji, to mają one jedynie służyć zatwierdzeniu lub odrzuceniu dekretu. Zgodnie z kan. 1472 § 1 i 1522 KPK/83⁵³ powstałe lub dołączone do

⁵¹ Tamże, s. 136.

⁵² Tamże, s. 140.

⁵³ Kan. 1472 § 1: „Akta sądowe, zarówno dotyczące meritum kwestii, czyli akta sprawy, jak i dotyczące procedury, czyli akta procesu, mają być sporządzone na piśmie”. Kan. 1522: „Umorzenie powoduje wygaśnięcie akt procesu, lecz nie akt sprawy; co więcej, mogą one mieć moc także w innej instancji, byleby sprawa toczyła się między tymi samymi osobami i co do tej samej rzeczy; co zaś dotyczy obcych, to mają one tylko siłę dokumentów”.

kumenty nie są tożsame z aktami sprawy, ale są uwzględniane w przypadku rekursu⁵⁴.

Na tym etapie postępowania należy wskazać na istnienie kolizji kompetencyjnej wpływającej na realizację zasady bezstronności, bowiem podmiot zatwierdzający dekret pozostaje równocześnie organem kompetentnym do przyjęcia i rozpatrzenia rekursu⁵⁵.

Przesłankami do zatwierdzenia dekretu są: przeprowadzone postępowanie zatwierdzające, istnienie przyczyn (*causae*) jego wydania (kan. 52 i 699 § 1-2)⁵⁶, decyzja podjęta w tajnym głosowaniu, podczas postępowania respektowanie prawa zakonnika do obrony (kan. 698)⁵⁷, wskazanie w dekrecie prawa do wniesienia rekursu (kan. 700)⁵⁸, zgromadzenie dowodów zgodnie z przepisami prawa, zaopatrzenie tekstu dekretu w datę, podpis kompetentnego przełożonego, sekretarza lub notariusza (kann. 54 § 2⁵⁹; 124 § 1⁶⁰; 127⁶¹; 699⁶²; 1612⁶³; 1622 nr 3 i 4⁶⁴). Oceny spełnienia powyż-

⁵⁴ Por. B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 141.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Kan. 52: „Dekret powinien być wydany na piśmie, z podaniem, jeśli zawiera decyzję, przynajmniej ogólnej motywacji”. Kan. 699: „§ 1. Najwyższy przełożony ze swoją radą, która do ważności powinna się składać z czterech przynajmniej członków, ma kolegialnie przystąpić do dokładnego rozważania dowodów, argumentów i obrony oraz jeśli zostanie to zadecydowane w tajnym głosowaniu, winien wydać dekret wydalający, który do ważności musi zawierać przynajmniej sumaryczne umotywowanie prawne i faktyczne. § 2. W klasztorach niezależnych, o których w kan. 615, wydanie decyzji o wydaleniu należy do biskupa diecezjalnego, któremu przełożony winien przedstawić akta zbadane przez swoją radę”.

⁵⁷ Kan. 698: „We wszystkich wypadkach, o których w kan. 695-696, członek ma zawsze prawo komunikowania się z najwyższym przełożonym i bezpośredniego przedstawiania mu własnej obrony”.

⁵⁸ Kan. 700: „Dekret wydalający nie posiada mocy, jeśli nie został potwierdzony przez Stolicę Świętą, której należy przesłać dekret i wszystkie akta; jeśli chodzi o instytut na prawie diecezjalnym, potwierdzenie należy do biskupa diecezji, na terenie której znajduje się dom, do którego przynależy zakonnik. Do ważności, dekret powinien zaznaczyć prawo, przysługujące wydalonemu, wniesienia w ciągu dziesięciu dni od otrzymania powiadomienia rekursu do kompetentnej władzy. Rekurs posiada skutek zawieszający”.

⁵⁹ Kan. 54 § 2: „Tylko wtedy można się domagać wykonania poszczególnego dekretu, gdy został zgodnie z przepisem prawa doręczony jako prawomocny dokument”.

⁶⁰ Kan. 124 § 1: „Do ważności aktu prawnego wymaga się, by był on dokonany przez zdolną do tego osobę oraz by były w nim zawarte wszystkie jego istotne elementy konstytutywne i zostały wypełnione formalności oraz warunki wymagane przez prawo do ważności aktu”.

⁶¹ Kan. 127: „§ 1 Gdy prawo postanawia, że przełożony do podjęcia czynności potrzebuje zgody lub rady jakiegoś kolegium lub zespołu osób, winien zwołać kolegium lub zespół, zgodnie z postanowieniem kan. 166, chyba że – gdy chodzi tylko o uzyskanie

szych przesłanek dokonuje się na podstawie dokumentów, do przesłania których zobowiązany jest przełożony najwyższy: 1) życiorys zakonnika; 2) opis wykroczeń zewnętrznych, poczytalnych i prawnie potwierdzonych, o które oskarża się profesę; 3) dokument potwierdzający, że przełożony wyższy wysłuchał zdania swojej rady (jeśli miało to miejsce); 4) odpowiedzi profesę; 5) ocenę obrony profesę dokonaną przez przełożonego wyższego (i jego radę); 6) kopię informacji o dokonaniu takiej oceny; 7) deklarację, że zakonnik skorzystał z prawa obrony; 8) dokument stwierdzający, że zakonnik nie ma już więcej nic do dodania; 9) dokument potwierdzający, że przełożony uznał, że obrona została uznana za niewystarczającą; 10) list przełożonego wyższego do przełożonego najwyższego z prośbą o wydalenie z instytutu zakonnego; 11) protokół z posiedzenia rady generalnej, na którym

rady – inaczej zastrzega prawo partykularne lub własne. Do ważności zaś aktów wymaga się uzyskania zgody bezwzględnej większości tych, którzy są obecni, albo wysłuchania rady wszystkich. § 2. Gdy ustawa postanawia, że przełożony do podjęcia pewnych aktów potrzebuje zgody lub rady niektórych pojedynczych osób, wtedy: 1° jeśli jest wymagana zgoda, akt przełożonego jest nieważny bez zwrócenia się o wyrażenie zgody przez te osoby albo podjęty wbrew ich zdaniu lub któregoś z nich; 2° jeżeli jest wymagana rada, nieważny jest akt przełożonego bez wysłuchania zdania tych osób. Wprawdzie przełożony nie ma żadnego obowiązku pójść za ich zdaniem, chociażby było zgodne, jednakże bez przeważającego powodu – przez siebie ocenianego – nie powinien odstępować od wyrażonego przez nich zdania, zwłaszcza gdy jest zgodne. § 3. Wszyscy, których zgoda lub rada jest wymagana, obowiązani są szczerze wyrazić swoje stanowisko, a także, gdy domaga się tego ważność sprawy, pilnie zachować tajemnicę. Ten obowiązek może być urgowany przez przełożonego”.

⁶² Kan. 699: „§ 1. Najwyższy przełożony ze swoją radą, która do ważności powinna się składać z czterech przynajmniej członków, ma kolegalnie przystąpić do dokładnego rozważania dowodów, argumentów i obrony oraz jeśli zostanie to zadecydowane w tajnym głosowaniu, winien wydać dekret wydalający, który do ważności musi zawierać przynajmniej sumaryczne umotywowanie prawne i faktyczne. § 2. W klasztorach niezależnych, o których w kan. 615, wydanie decyzji o wydaleniu należy do biskupa diecezjalnego, któremu przełożony winien przedstawić akta zbadane przez swoją radę”.

⁶³ Kan. 1612: „§ 1. Wyrok, po wezwaniu Imienia Bożego, musi wyszczególnić z zachowaniem porządku, jaki był sędzia lub trybunał; kto był powodem, stroną pozwaną, pełnomocnikiem, z poprawnym wskazaniem nazwisk i stałego zamieszkania, kto był rzecznikiem sprawiedliwości i obrońcą wężła, jeśli występowali w sprawie. § 2. Następnie powinien krótko przedstawić opis faktów z wnioskami stron i sformułowanymi wątpliwościami. § 3. Następuje potem rozstrzygająca część wyroku, poprzedzona motywami, na których się opiera. § 4. Kończy się wskazaniem dnia i miejsca, w którym został wydany wyrok, z podpisem sędziego lub, jeżeli chodzi o trybunał kolegalny, wszystkich sędziów i notariusza”.

⁶⁴ Kan. 1622: „Wyrok jest dotknięty wadą nieważności usuwalnej tylko wtedy, jeżeli: 3° brak przepisanych prawem podpisów; 4° nie podaje wskazania roku, miesiąca, dnia i miejsca, w którym został wydany”.

kolegialnie głosowano wniosek o wydalenie z instytutu; 12) inne dokumenty; 13) prośbę przełożonego najwyższego o zatwierdzenie dekretu wydalenia. Wszystkie dokumenty powinny zostać podpisane przez właściwego przełożonego oraz notariusza lub sekretarza⁶⁵.

Zarówno wydalany profes, jak i jego przełożeni występują przed organami zatwierdzającymi dekret poprzez pełnomocników. Nie dochodzi jednak do ustanowienia adwokatów, bowiem procedura zatwierdzenia nie jest rekursiem. Kongregacja Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego może jednak ustanowić adwokata, ale tylko z własnej inicjatywy. Takie postępowanie ma być realizacją zasady słuszności kanonicznej. Ze względu na to, że adwokat jest powoływany na wniosek samej Kongregacji, działa on, zgodnie z Konstytucją apostolską *Pastor bonus*⁶⁶, w jej imieniu i zazwyczaj pochodzi z listy Kurii Rzymskiej (PB, art. 183)⁶⁷ lub Roty Rzymskiej. Powołanie adwokata ma miejsce wtedy, gdy Kongregacja zdecyduje się dopuścić nowy dowód, wówczas jest on powołany w celu wyrażenia opinii⁶⁸.

Prawo do obrony jest realizowane także podczas postępowania zatwierdzającego przez określenie zasad wnoszenia nowych dowodów. Postępowanie ma charakter kontradyktoryjny, bowiem stronami w postępowaniu zatwierdzającym dekret są profes i instytut, działający bezpośrednio lub przez pełnomocników. Nie muszą oni spełniać wymogów obrońców, jakie stawia się takim osobom w postępowaniu procesowym. Podmiot zatwierdzający nie jest stroną, bowiem nie uczestniczył w podejmowaniu decyzji. Obowiązuje zasada ogólna – ani wydalony, ani instytut nie mogą podejmować czynnej interwencji, jedynie podmiot zatwierdzający może się zwrócić do stron o przedstawienie dodatkowych wyjaśnień. Mogą pojawić się wówczas nowe wnioski dowodowe od stron, jednak podmiot zatwierdzający nie jest zobowiązany do ich przyjęcia. Podmiot zatwierdzający jedynie z własnej inicjatywy dopuszcza nowy środek dowodowy, ale go nie przepro-

⁶⁵ Bider, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 144-145.

⁶⁶ Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor bonus*, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841-912; Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska „Pastor bonus” o Kurii Rzymskiej* [dalej cyt.: PB], w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 217-257.

⁶⁷ „Oprócz adwokatów Roty Rzymskiej i adwokatów w sprawach kanonizacyjnych, w Kurii Rzymskiej jest grupa adwokatów, którzy mogą na prośbę zainteresowanych osób bronić spraw prowadzonych w Najwyższym Trybunale Sygnatury Apostolskiej, jak również świadczyć pomoc w rekursach hierarchicznych w dykasteriach Kurii Rzymskiej”.

⁶⁸ B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 143.

wadza. Podmiot zatwierdzający powołuje wtedy obrońcę, który na mocy tej decyzji działa w imieniu strony. Dopuszczenie nowego środka dowodowego może skutkować odmową zatwierdzenia dekretu i odesłaniem dekretu i akt do przełożonego najwyższego celem uzupełnienia materiału dowodowego⁶⁹.

Uzupełnienie materiału dowodowego przeprowadza przełożony najwyższy, który uzupełnia akta sprawy na wniosek wydalonego przyjęty przez podmiot zatwierdzający. Organ zatwierdzający nie może przeprowadzić dowodu, bowiem stałby się trybunałem sądowym i przestałby badać elementy formalne na rzecz elementów materialnych, czyli rozstrzygałby co do meritum sprawy, co byłoby równoznaczne z postępowaniem charakterystycznym dla rekursu, a ten możliwy jest dopiero po notyfikacji. Notyfikacja jest to czynność proceduralna, polegająca na integralnym i urzędowym powiadomieniu profesora o fakcie i treści wydanego dekretu⁷⁰.

4.4. Rekurs hierarchiczny

Wydalany ma prawo do wniesienia rekursu hierarchicznego, opierając się na dyspozycji kan. 700 i 1734 § 2 KPK/83⁷¹.

W analizowanym przypadku nie istnieje konieczność wniesienia prośby do autora aktu o jego poprawienie lub odwołanie⁷². Prośba o takim zak-

⁶⁹ Tamże, s. 145.

⁷⁰ Tamże, s. 146. „Notyfikacji skutecznej dokonać można następującymi sposobami: drogą pocztową, przez odczytanie, edyktalnie. Przez drogę pocztową rozumie się list polecony z dowodem nadania. Odczytanie wiąże się z wręczeniem dekretu i jego odczytaniem w obecności notariusza lub dwóch świadków. Akt notyfikacji potwierdza się sporządzeniem dokumentu, gdzie dokonanie aktu potwierdzają poprzez złożenie podpisów: kompetentny przełożony, notariusz, lub świadkowie oraz sam wydalony. Gdy prawnie wezwany profesor celem zaznajomienia się z treścią dekretu, nie stawia się bez słusznego powodu, albo odmawia podpisania dokumentu stwierdzającego dokonanie notyfikacji, wówczas fakty o których mowa przywołuje się w stosownym dokumencie, który podpisują świadkowie. Edyktalne dokonanie notyfikacji polega na zamieszczeniu przez kompetentnego przełożonego tekstu dekretu: w biuletynie instytutu lub przez wywieszenie w domu zakonnym profesora, z dokonania tych czynności sporządza się odpowiedni dokument”. Cyt. za: B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 147.

⁷¹ Kan. 1734 § 2: „Prośbę należy złożyć w terminie zawitym dziesięciu użytecznych dni od zawiadomienia o dekrete, zgodnie z przepisami prawa”.

⁷² J. C o r s o, *I modi per evitare il giudizio amministrativo*, w: *La giustizia amministrativa nella Chiesa*, (series Studi giuridici 24, Annali di dottrina e giurisprudenza canonica 1), Città del Vaticano 1991, s. 53. Przyczyną istnienia takich wyjątków jest ekonomia procesowa, tak aby wydłużająca się procedura nie przeszkodziła w duszpasterskim spojrzeniu na sprawiedliwość administracyjną w Kościele.

resie kierowana jest wprost do następujących podmiotów: Stolicy Apostolskiej, jeśli instytut jest na prawie papieskim, biskupa diecezjalnego – jeśli na prawie diecezjalnym.

Motywy jego wniesienia jest przekonanie wydalanego, że został pokrzywdzony wydaniem dekretu, który obarczony jest wadą prawną (kan. 1733 § 1)⁷³. Wadliwość dekretu badana jest od strony formalnej – nielegalności, od strony zasadności merytorycznej, jak i od strony naprawienia szkody wynikającej z nielegalności dekretu. Poprawnie sformułowana skarga na wadliwość dekretu winna odwoływać się do obiektywnej normy prawnej, która została naruszona, nadto wskazywać na racje obiektywne wydania dekretu z naruszeniem zasady obiektywności oraz wykazać nieużyteczność lub szkodliwość dekretu dla publicznego dobra Kościoła. W sytuacji gdy podniesiono nielegalność dekretu, należy ją powiązać ze szkodą faktyczną lub ewentualną. Rekurs może być także wniesiony, gdy nastąpiła szkoda wskutek wykonania nielegalnego aktu administracyjnego. Praktyką jest, że zaskarżany dekret jest poddawany kontroli najpierw przez badanie strony formalnej, a następnie strony materialnej – merytorycznej⁷⁴.

Dla wydalanego wniesienie rekursu hierarchicznego wywołuje skutek dewolutywny, czyli przejście kompetencji przez organ hierarchicznie wyższy od autora dekretu. Zgodnie z kan. 700 i 1353 KPK/83⁷⁵, skutek zawieszający następuje z mocy prawa, gdy wniesiony jest rekurs hierarchiczny przeciwko dekretowi wydalenia⁷⁶.

Rekurs jest rozpatrywany na drodze postępowania administracyjnego, zgodnie z procedurą określoną w Konstytucji *Pastor bonus* (art. 11-21)⁷⁷

⁷³ Kan. 1733 § 1: „Należy sobie bardzo życzyć, by – ilekroć czuje się ktoś pokrzywdzony dekretem – unikać sporu między nim a autorem dekretu i wspólnym wysiłkiem szukać słusznego między nimi rozwiązania, posługując się w razie potrzeby poważnymi osobami dla podjęcia mediacji i rozważania sprawy, tak by na odpowiedniej drodze uniknąć sporu lub go rozwiązać”.

⁷⁴ Bider, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 151.

⁷⁵ Kan. 1353: „Apelacja lub rekurs od wyroków sądowych lub dekretów wymierzających lub deklarujących jakąkolwiek karę mają skutek zawieszający”.

⁷⁶ Bider, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 153.

⁷⁷ PB, art. 15: „Sprawy powinny być załatwiane zgodnie z przepisami prawa powszechnego lub szczególnego obowiązującego w Kurii Rzymskiej, jak również zgodnie z normami własnymi każdej dykasterii, z uwzględnieniem aspektu duszpasterskiego i biorąc pod uwagę zarówno sprawiedliwość jak i dobro Kościoła, mając na uwadze przede wszystkim zbawienie dusz”; art. 19: „§ 1. Rekursy hierarchiczne przyjmuje dykasteria, kompetentna z racji przedmiotu sprawy, z zachowaniem przepisu art. 21

oraz *Regolamento Generale della Curia Romana* (art. 134-138)⁷⁸ oraz przez styl Kurii Rzymskiej. Przeprowadzane jest postępowanie wyjaśniające, na które może się składać przesłuchanie profesora, który może być wezwany do stawienia osobistego i który może przedstawić dowody swojej niewinności, w szczególności, gdy został pozbawiony prawa do obrony na wcześniejszych etapach procesu.

W orzeczeniu rozstrzygającym zaskarżony dekret zostaje unieważniony albo rozwiązany, poprawiony, zmieniony częściowo, albo całkowicie, bądź zostaje wydany nowy dekret⁷⁹.

Na tym etapie postępowania istnieje prawo skorzystania z adwokata. Możliwość taka oznacza ochronę podmiotowych praw wiernych wobec działań administracji kościelnej⁸⁰. Stronom – wydalaniem oraz kompetentnemu przełożonemu – służy prawo ustanowienia adwokata lub pełnomocnika (art. 183 PB; art. 138 § 1 RGCR⁸¹). Kompetencje adwokata i pełnomocnika określa kan. 1481⁸² w zw. z kan. 221 § 1 KPK/83. Adwokat lub pełnomocnik może być wyznaczony z urzędu, powinien on występować osobiście (art. 138 § 2 RGCR)⁸³. Podstawowym obowiązkiem adwokata jest po-

§ 1. § 2. Sprawy jednakże wymagające rozstrzygnięcia sądowego, przesyła się do kompetentnych trybunałów, z zachowaniem przepisów art. 52 i 53⁷⁸.

⁷⁸ *Regolamento Generale della Curia Romana* [dalej cyt.: RGCR], 1.07.1999, AAS 91 (1999), s. 629-699, http://www.vatican.va/roman_curia/labour_office/docs/documents/ulsa_b08_1_it.html#n [dostęp: 6.06.2014], art. 136 § 1: „I ricorsi gerarchici alla Santa Sede contro i decreti amministrativi di autorità ecclesiastiche sono esaminati sia nella legittimità che nel merito dal Dicastero competente, a norma di diritto (Cfr. CIC cann. 1732-1739; CEO cann. 995-1005; Cost. Ap. Pastor bonus, art. 19 § 1)”.

⁷⁹ B i d e r, *Wydalanie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 155.

⁸⁰ F. D' O s t i l i o, *Il diritto amministrativo della Chiesa*, Città del Vaticano 1996, s. 474.

⁸¹ RGCR 138 § 1: „Il ricorrente ha il diritto di avvalersi del patrocinio di un Avvocato scelto a norma dell'art. 183 della Cost. Ap. Pastor bonus o dell'opera di un Procuratore”.

⁸² Kan. 1481: „§ 1. Strona może swobodnie ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika; lecz, poza wypadkami określonymi w §§ 2 i 3, może także występować i odpowiadać osobiście, chyba że sędzia uzna posługę pełnomocnika lub adwokata za konieczną. § 2. W sprawie karnej oskarżony musi mieć zawsze adwokata albo ustanowionego przez siebie, albo danego przez sędziego. § 3. W sprawie spornej, jeżeli chodzi o małżeńskich albo o proces dotyczący dobra publicznego, z wyjątkiem spraw małżeńskich, stronie, która nie posiada obrońcy, sędzia ma go mianować z urzędu”.

⁸³ RGCR, art. 138 § 2: „Quando sia necessario, il Capo Dicastero assegnerà alle patri l'Avvocato d'ufficio”.

prawne sformułowanie przedmiotu roszczenia jako obrony legalnego interesu wydalonego⁸⁴.

4.5. Rekurs administracyjny

Kolejnym środkiem odwoławczym z jakiego może skorzystać wydalany jest rekurs administracyjny. Wnosi on rekurs do Sygnatury Apostolskiej za pośrednictwem przełożonego hierarchicznego. W celu stworzenia stronie pokrzywdzonej większej gwarancji do zachowania prawa do obrony możliwe jest uchylenie terminów zawitych co do wniesienia rekursu, udzielone przez Biskupa Rzymu na prośbę tegoż wnoszącego⁸⁵.

Istotą procedury sądowno-administracyjnej nie jest dochodzenie praw podmiotowych, a jedynie stwierdzenie legalności czy nielegalności aktu⁸⁶. Może on wynikać z niezachowania przepisów prawa proceduralnego lub z niezachowania przepisów prawa materialnego, nie może on jednak być zaskarżony z tytułu wadliwości pod względem merytorycznym, badana jest nielegalność dekretu.

Rekurs wnosi się przeciwko aktowi administracyjnemu zatwierdzonemu przez biskupa diecezjalnego lub Stolicę Apostolską, a także przeciwko dekretowi, który został wydany z własnej inicjatywy przez Kongregację Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego (PB, art. 123 § 1)⁸⁷.

Stronami postępowania są wydalany oraz autor dekretu, organ administracyjny niższy, którego akt został odwołany lub zmieniony przez dykasterię rzymską na skutek decyzji co do rekursu hierarchicznego, bowiem

⁸⁴ B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 155.

⁸⁵ P. M a l e c h a, *Lex propria Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, w: *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, t. I, Warszawa 2009, s. 579.

⁸⁶ G. L e s z c z y ń s k i, *Kościelna procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 115.

⁸⁷ PB, art. 123 § 1: „Sygnatura rozpatruje rekursy, wniesione w terminie zawitym trzydziestu dni użytecznych, przeciwko pojedynczym aktom administracyjnym, wydanym lub potwierdzonym przez dykasterie Kurii Rzymskiej, gdy chodzi o stwierdzenie czy zaskarżony akt naruszył jakąś ustawę w samym rozstrzygnięciu lub procedurze”.

sytuacja prawna organu administracyjnego nie może być gorsza⁸⁸. Strony dekretu posiadają zdolność procesową.

Postępowanie przeprowadza się w oparciu o przepisy własne Sygnatury Apostolskiej zawarte w konstytucji *Pastor bonus* (art. 123 § 2⁸⁹), w *Normae Speciales in Supremo Tribunali Signaturae Apostolicae ad experimentum servandae post Constitutionem Apostolicam Pauli PP. VI Regimini Ecclesiae Universae*⁹⁰ (art. 96⁹¹) oraz na podstawie najnowszych, wydanych przez Benedykta XVI: *Litterae apostolicae motu proprio datae „Antiqua ordinatione” quibus Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae lex priopria promulgatur*⁹².

Strony mogą jedynie występować przed Trybunałem Sygnatury Apostolskiej poprzez obrońcę lub pełnomocnika – adwokata (art. 99 § 1 NSSA⁹³, art. 16 § 1 LPTSA⁹⁴), gdyż proces ma charakter pisemny i istotne dla jego przebiegu są głosy obrończe przedstawiane przez strony na piśmie⁹⁵. Stro-

⁸⁸ F. Salerno, *Il giudizio presso la Sectio Altera del S.T. della Segnatura Apostolica*, w: *La giustizia amministrativa nella Chiesa*, (series Studi giuridici 24, Annali di dottrina e giurisprudenza canonica 1), Città del Vaticano 1991, s. 154.

⁸⁹ „Jeśli wnoszący rekurs tego się domaga, w powyższych przypadkach [§ 1 cytowany wyżej] Sygnatura obok orzeczenia o niezgodności z prawem może rozpatrzyć także sprawę naprawienia szkód wyrządzonych nielegalnym aktem”.

⁹⁰ W: *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, red. X. Ochoa, t. III, Roma 1972, kol. 5321-5331.

⁹¹ *Normae speciales in Supremo Tribunali Signaturae apostolicae ad experimentum servandae post Constitutionem Apostolicam Pauli PP. VI Regimini Ecclesiae Universae*, 23.03.1968 [dalej cyt.: NSSA], Typis Polyglottis Vaticanis 1968; „Periodica de re morali, canonica, liturgica” (PRCML) 59 (1970), s. 115-165, tłum.: „Prawo Kanoniczne” 12 (1969), nr 3-4, s. 293-343 lub PPK, t. II, z.1, s. 181-244, 1968, art. 96 pkt. 1: Per sectionem alteram Signatura Apostolica cognoscit: contentiones ortas ex actu potestatis administrativae ecclesiasticae, ad eam delates ob interpositam appellationem seu recursum adversus decisionem competentis Dicasterii, quoties allegetur legis violatio. (tłum. W drugiej sekcji Sygnatura Apostolska rozpatruje: spory wynikłe na tle wykonywania administracyjnej władzy kościelnej, doniesione do Sygnatury na skutek złożenia apelacji czyli rekursu przeciwko decyzji kompetentnej Dykasterii, ilekroć wskazuje się na naruszenie prawa.).

⁹² Benedictus PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Antiqua ordinatione” quibus Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae lex priopria promulgatur* [dalej cyt.: LPTSA], 21.06.2008, AAS 100 (2008), s. 513-538.

⁹³ NSSA art. 99 § 1: „Partes possunt stare in iudicio solummodo per Patronum”. (tłum. Strony mogą występować w sądzie tylko za pośrednictwem adwokatów).

⁹⁴ LPTSA, art. 16 § 1: „Partes stare in iudicio possunt solummodo per patronum, seu procuratorem-advocatam”.

⁹⁵ *Compendio di diritto amministrativo canonico*, red. J. Miras, J. Canosa, E. Baura (series Pontifica Università della Santa Croce, Subsidia Canonica), Roma 2007, s. 380-381.

na do wniesionego rekursu załącza zlecenie, udzielone zgodnie z prawem na rzecz obrońcy, lub prośbę wraz z uzasadnieniem o otrzymanie bezpłatnej pomocy prawnej⁹⁶. Po przyjęciu rekursu strony są wzywane, aby ustanowiły obrońcę. Ustanawiany jest nadto promotor sprawiedliwości. „Poleca się kancelarii, aby powiadomiła wnoszącego rekurs oraz biorących udział w procesie, o rzetelnym wypełnianiu nałożonych zobowiązań”⁹⁷.

Sygnaturze zgodnie z kan. 1598 § 1 KPK/83⁹⁸ przedkłada się dokumentację całego procesu wydalenia, jednocześnie akta udostępnia się wydalonemu i przełożonym zakonnym oraz ich obrońcom⁹⁹.

Obrońca strony wnoszącej rekurs wzywany jest do dostarczenia memoriału, w którym ma wskazać naruszone przepisy, wyjaśnić rekurs, uzupełnić lub go poprawić oraz przedłożyć nowo zdobyte dokumenty. Do podobnych działań jest wzywany obrońca strony przeciwnej, który po przejrzeniu memoriału strony przeciwnej, sam wniósł memoriał oraz przedstawił ewentualne dokumenty. Każdemu z obrońców służy prawo udzielenia odpowiedzi na przedłożone mu pismo. Jako ostatni wypowiada się promotor sprawiedliwości¹⁰⁰.

Po przyjęciu rekursu zwoływani są obrońcy i promotor sprawiedliwości, w celu przeprowadzania sumarycznej dyskusji ustnej, podczas której uwzględniane są ich prośby i odpowiedzi i uzgadnia się wątpliwości¹⁰¹. Pozwala to na uzupełnienie instrukcji sprawy i sporządzenie streszczenia sprawy, po którym nie można już wnosić nowych dokumentów, chyba że za zgodą prefekta¹⁰². W dalszej kolejności obrońcy są wzywani do złożenia głosów końcowych – restryktów, a następnie promotor sprawiedliwości przygotowuje i składa wotum *pro rei veritate*, do którego obrońcy mogą przed-

⁹⁶ LPTSA, art. 73 § 2.

⁹⁷ LPTSA, art. 79 § 1-2.

⁹⁸ Kan. 1598 § 1: „Po zebraniu dowodów, sędzia, pod sankcją nieważności, musi dekretem zezwolić stronom i ich adwokatom, aby w kancelarii trybunału przejrżeli akta, które nie są im jeszcze znane; co więcej, również adwokatom, którzy o to proszą, można dać odpis akt; w sprawach jednak dotyczących dobra publicznego, sędzia, dla uniknięcia bardzo poważnych niebezpieczeństw może zadecydować, że jakiegoś aktu nie należy nikomu ujawniać, z tym zastrzeżeniem, że prawo obrony zostanie zawsze nienaruszone”.

⁹⁹ B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 158-159.

¹⁰⁰ LPTSA, art. 82.

¹⁰¹ LPTSA, art. 85 § 1-2.

¹⁰² LPTSA, art. 86-87.

stawić odpowiedzi¹⁰³, po czym dochodzi do zamknięcia sprawy. Tak przygotowana sprawa wnoszona jest do Kolegium, gdzie jest rozstrzygana.

Postępowanie związane z rekuresem administracyjnym kończy się wyrokiem, który zostaje podany do wiadomości stronom (art. 58 § 1 NSSA)¹⁰⁴, nie musi zawierać motywów prawnych i faktycznych (art. 122 § 2 NSSA)¹⁰⁵. Wyrok wydany przez Kolegium jest ostateczny. Stronie przysługuje jedynie skarga o nieważność i prośba o przywrócenie do stanu poprzedniego. Jeśli zachodzą takie przesłanki, prefekt wnosi sprawę na Kolegium Sędziów¹⁰⁶.

Wyrok stwierdza nielegalność aktu władzy kościelnej, po czym dookreśla, czy ma miejsce jego nieważność, czy następuje jego rozwiązywalność. Stwierdzenie nielegalności aktu pozbawia taki akt zdolności wywołania skutków prawnych. Istotne jest, że wyrok Sygnatury Apostolskiej rodzi skutki tylko co do stron procesu, zatem autor dekretu wydalenia musi dostosować sytuację prawną i faktyczną profesora do dyspozycji zawartej w orzeczeniu Sygnatury Apostolskiej. Może to uczynić przez wydanie nowego dekretu, jeżeli dekret został anulowany, a istnieją przesłanki do wydalenia profesora z instytutu, musi go zmienić w części, jeśli dekret w części został anulowany. Jeśli autor dekretu doprowadzi do wydania ponownie dekretu wadliwego, może się on stać przedmiotem nowego rekursu do Sygnatury Apostolskiej¹⁰⁷.

5. ZAKONNICY BĘDĄCY DUCHOWNYMI

Zdaniem niektórych kanonistów w przypadku duchownych, którzy są jednocześnie zakonnikami, nie jest możliwe zastosowanie klauzuli z kan. 695 § 1 ze względu na rozstrzygnięcia zawarte w Dokumencie Kongregacji Nauki Wiary – *Normae de gravioribus delictis*¹⁰⁸. Tym samym występuje

¹⁰³ LPTSA, art. 88 § 1-3.

¹⁰⁴ NSSA, art. 58 § 1: „Sententia intra bimestre a definitione causae publicanda est ad normam can. 1877 CIC” (tłum. Wyrok należy opublikować w ciągu dwóch miesięcy od rozstrzygnięcia sprawy zgodnie z kan. 1877 KPK/17).

¹⁰⁵ NSSA, art. 122 § 2: „Decisio vim suam habet quamvis rationes in facto et in iure non contineat”, (tłum. Decyzja jest ważna, chociażby nie zawierała uzasadnienia faktyczno-prawnego).

¹⁰⁶ LPTSA, art. 91 § 1-2.

¹⁰⁷ B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego*, s. 159.

¹⁰⁸ Tekst z 2001 r., ze zmianami wprowadzonymi na mocy decyzji papieża Benedykta XVI z dnia 21 maja 2010 r.

konieczność prawna wydalenia w przypadku, gdy mamy do czynienia z czynami określonymi w kan. 1395 § 2¹⁰⁹.

Gdy czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu mają ciężki charakter, sugeruje się sprawcy wystąpienie do papieża o udzielenie dyspensy od celibatu i od wszystkich obowiązków wynikających ze święceń oraz od zachowania ślubów zakonnych. Gdy oskarżony nie podejmie takich kroków prawnych, na mocy upoważnienia przez Kongregację Nauki Wiary ordynariusz (wyższy przełożony) rozpoczyna proces o wydalenie ze stanu duchownego i jednocześnie z instytutu zakonnego na drodze administracyjnej¹¹⁰.

Kardynał Joseph Ratzinger jako Prefekt Kongregacji Nauki Wiary w liście datowanym na dzień 18 listopada 2003 r.¹¹¹ skierowanym do Kardynała Eduardo Martinez Somalo, Prefekta Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, zawarł obserwacje i wyjaśnienia natury interpretacyjnej w sprawie stosowania motu proprio *Sacramentum Sanctitatis tutela* z 30 kwietnia 2001 r. przez Kongregację ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Zgodnie z kan. 34 § 1¹¹², list ten należy traktować jako instrukcję określającą sposób wykonania ustawy¹¹³.

Przełożony wyższy przeprowadza dochodzenie wstępne, a następnie przesyła wszystkie akta do przełożonego najwyższego zgodnie z kan. 695 § 2, ten zaś dołącza do nich swoje i swojej rady votum co do meritum spra-

¹⁰⁹ S t o k ł o s a, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 73.

¹¹⁰ Tamże, s. 71.

¹¹¹ Città del Vaticano, Prot. N. 28/97-17781.

¹¹² Kan. 134 § 1: „Instrukcje, które mianowicie wyjaśniają przepisy ustaw oraz rozwijają i określają racje, które należy uwzględnić przy ich zachowaniu, są dane na użytek tych, którzy mają się troszczyć o wprowadzenie ustaw w życie i obowiązują ich w wykonywaniu ustaw. Wydają je zgodnie z prawem w granicach swojej kompetencji ci, którzy posiadają władzę wykonawczą”.

¹¹³ Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Abusi sessuali compiuti da religiosi, chierici o fratelli nei confronti di minori. L'intervento del superiore maggiore orientamenti. Norme canoniche e civili*, a cura dell'Area giuridica della CSIM, w: *Questioni attuali di diritto penale canonico*, (Studi Giuridici 96), Città del Vaticano 2012, s. 262: Una lettera del Cardinale Joseph Ratzinger Prefetto della Congregazione per la Dottrina della Fede indirizzata al Cardinale Eduardo Martinez Somalo Prefetto della Congregazione per gli Istituti di vita consacrata e le Società di vita apostolica, datata Città del Vaticano 18 novembre 2003 (Prot. n. 28/97-17781), offre osservazioni e chiarimenti di natura interpretativa riguardo all'attuazione del motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* del 30 aprile 2001 negli Istituti di vita consacrata e nelle Società di vita apostolica. Può essere qualificata come un'isurazione che determina i procedimenti nell'esecuzione delle leggi (can. 34, § 1).

wy oraz co do możliwej do zastosowania procedury, czy to sądowej, czy to administracyjnej, i przesyła je do Kongregacji Nauki Wiary¹¹⁴.

Kongregacja dokonuje wskazania, czy należy procedować na drodze procesu karnego, czy na drodze procesu administracyjnego. Jeżeli zostanie wybrana droga sądowa, Kongregacja może wskazać trybunał kompetentny do rozpatrzenia sprawy w pierwszej instancji (kan. 1427¹¹⁵; 1412¹¹⁶; 1408¹¹⁷; 103¹¹⁸). Trybunał ten będzie upoważniony do wydania dekretu wydalającego z instytutu, jak również wydania wyroku wydalenia ze stanu duchownego. Druga instancja jest zarezerwowana Najwyższemu Trybunałowi Kongregacji Nauki Wiary¹¹⁹.

¹¹⁴ Ch.J. Scicluna, *Procedura e prassi presso la Congregazione per la Dottrina della Fede riguardo ai Delicta Graviora*, w: *Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico*, red. D. Cito, Milano 2005, s. 286-287: „Per quanto riguarda chierici religiosi si prospetta il seguente iter procedurale: Ogni qualvolta il Superiore competente (can. 620) riceva notizia, almeno verosimile, di un *delictum gravius* commesso da un chierico religioso dovrà compiere una indagine previa a norma di diritto, informandone il religioso e concedendo al medesimo la facoltà di difendersi (cann. 1717; 695, §2). Tutti gli atti verranno trasmessi al Supremo Moderatore a norma del can. 695, § 2. Il Moderatore Supremo trasmetterà detti atti alla Congregazione per la Dottrina della Fede insieme con il voto proprio e quello del suo consiglio sul merito del caso nonché sulla procedura da seguire nel medesimo”.

¹¹⁵ Kan. 1427: „§ 1. Jeżeli istnieje spór między zakonnikami lub domami tego samego kleryckiego instytutu zakonnego na prawie papieskim, sędzią pierwszej instancji, chyba że konstytucje zastrzegają inaczej, jest przełożony prowincjalny, a w klasztorze niezależnym – opat miejscowy. § 2. Zachowując odmienne postanowienia konstytucji, jeżeli spór toczy się między dwiema prowincjami, w pierwszej instancji sprawę będzie sędził osobiście lub przez delegata najwyższy przełożony; jeżeli między dwoma klasztorami – opat, przełożony kongregacji monastycznej. § 3. Jeśli wreszcie powstaje spór między zakonnikami osobami fizycznymi lub prawnymi różnych instytutów zakonnych albo nawet tego samego instytutu kleryckiego na prawie diecezjalnym lub laickiego, albo między osobą zakonną i duchownym diecezjalnym lub świeckim, albo osobą prawną niezakonną, w pierwszej instancji sędzi trybunał diecezjalny”.

¹¹⁶ Kan. 1412: „W sprawach karnych, oskarżony, choćby nieobecny, może być pozwany przed trybunał miejsca, w którym dokonano przestępstwa”.

¹¹⁷ Kan. 1408: „Każdy może być pozwany przed trybunał stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania”.

¹¹⁸ Kan. 103: „Członkowie instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego nabywają stałe zamieszkanie w miejscu, gdzie jest położony dom, do którego należą; tymczasowe zamieszkanie w domu, w którym przebywają zgodnie z przepisem kan. 102, § 2”.

¹¹⁹ Scicluna, *Procedura e prassi*, s. 287. „La Congregazione per la Dottrina della Fede, una volta ricevuti gli atti trasmessi dal Supremo Moderatore, indicherà la procedura da seguire e i provvedimenti da adottare: a) Nel caso che questa Congregazione indicasse di procedere per un *giudizio penale*, potrà anche indicare secondo le circostanze quale sia il tribunale competente per conoscere la causa in prima istanza (cf.

Jeżeli zostanie wybrany proces administracyjny, to najwyższy przełożony będzie postępował zgodnie z kan. 699 § 1. Przełożony najwyższy, działając wraz ze swoją radą, może zdecydować, czy wydali zakonnika z instytutu, czy też zostaną zastosowane względem niego inne działania o charakterze dyscyplinarnym. Tylko Kongregacja Nauki Wiary jest kompetentna do zatwierdzenia dekretu wydalenia z instytutu, o czym w kan. 700, ona także zdecyduje, czy należy zastosować karę wydalenia ze stanu duchownego. Kopie dekretów *ex officio* w każdym przypadku są przesyłane do Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Rekursy przeciwko dekretem wydanym w związku z *delicta graviora* są rozpatrywane wyłącznie przez Kongregację Zwyczajną Kongregacji Nauki Wiary (Feria IV). Rekurs do Sygnatury Apostolskiej nie jest dopuszczalny. Każdy rekurs posiada charakter zawieszający¹²⁰.

Jeżeli dekret wydalenia został przedstawiony do zatwierdzenia papieżowi, tym samym upada możliwość apelacji¹²¹.

W przypadku instytutów na prawie diecezjalnym jakkolwiek interwencja przełożonego wyższego do Kongregacji Nauki Wiary winna być potwierdzona przez biskupa miejsca, gdzie zakonnik posiada *domicilium* lub *quasi-domicilium* (kan. 103)¹²².

cann. 1427; 1412; 1408 coll. cum can. 103). Detto tribunale potrà decretare la dimissione dall'istituto come pure infliggere la pena di dimissione dallo stato clericale. Il giudizio di seconda istanza é riservato al Supremo Tribunale della Congregazione per la Dottrina della Fede”.

¹²⁰ Tamże, s. 287-288: „b) Nel caso che questo Dicastero decidesse che si proceda per *via amministrativa*, chiederà al Supremo Moderatore di procedere a norma del can. 699, § 1. Il Supremo Moderatore con il proprio consiglio potrà decidere di non decretare la dimissione dall'istituto ma di emanare un provvedimento disciplinare. Spetterà esclusivamente alla Congregazione per la Dottrina della Fede confermare il decreto di dimissione dall'istituto a norma del can. 700. Contestualmente deciderà anche se infliggere al religioso la pena della dimissione dallo stato clericale. Copia di ogni eventuale decreto sarà in ogni caso inoltrata *ex officio* alla Congregazione per gli Istituti di vita consacrata e le Società di vita apostolica. I ricorsi contro i decreti emanati in materia di *delicta graviora* saranno decisi esclusivamente dalla Congregazione Ordinaria dei membri della Congregazione per la Dottrina della Fede (Fena IV). Non è ammissibile il ricorso alla Segnatura Apostolica. I ricorsi hanno effetto sospensivo”.

¹²¹ S t o k ł o s a, *Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika*, s. 73.

¹²² S c i c l u n a, *Procedura e prassi*, s. 288: „c) Per quanto riguarda gli istituti di diritto diocesano, ogni intervento del Supremo Moderatore presso la Congregazione per la Dottrina della Fede dovrà essere avallato dal Vescovo di domicilio o quasi domicilio del religioso a norma del can. 103”.

*

Przeprowadzona analiza problemu pozwala stwierdzić, że postępowanie administracyjne zmierzające do wydalenia zakonnika z instytutu życia konsekrowanego spełnia kryteria przypisywane zasadzie bezstronności w państwowym prawie karnym. Zapewniona jest kontrola instancyjna tak na poziomie formalnym, jak i merytorycznym. Na każdym etapie postępowania zapewniono udział pełnomocnika bądź adwokata. W przypadku naruszenia prawa podmiotowego, jakim jest prawo do obrony, przypisano skutki nieważności dokonanych czynności procesowych. Nie do końca natomiast rozwiązana jest w KPK/83 kwestia wyłączenia członków kolegium, jak to ma miejsce w przypadku sędziów trybunałów kościelnych. Występuje także kolizja kompetencyjna, gdy podmiot zatwierdzający dekret pozostaje równocześnie organem kompetentnym do przyjęcia i rozpatrzenia rekursu. Niemniej jednak możemy stwierdzić, że przyjęte rozwiązania w KPK/83 w powiązaniu z prawem pozakodeksowym, w zakresie wyznaczonym przez temat artykułu, spełniają kryteria nowoczesnej ustawy karnej.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Benedictus* PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Antiqua ordinatione” quibus Supremo Tribunalis Signaturae Apostolicae lex propria promulgatur*, 21.06.2008, *Acta Apostolicae Sedis* 100 (2008), s. 513-538.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, *Acta Apostolicae Sedis* 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, *Acta Apostolicae Sedis* 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Abusi sessuali compiuti da religiosi, chierici o fratelli nei confronti di minori. L'intervento del superiore maggiore orientamenti. Norme canoniche e civili*, a cura dell'Area giuridica della CSIM, w: *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Studi Giuridici 96, Città del Vaticano 2012, s. 262.
- Dekret Świętej Kongregacji do Spraw Zakonów i Instytutów Świeckich, 2.03.1974, *Acta Apostolicae Sedis* 66 (1974), s. 215-216; cyt. za: F. B o g d a n, *Prawo zakonów instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostolskiego*, Poznań 1988, s. 342.
- Ioannes Paulus* PP. II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor bonus*, 28.06.1988, *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988), s. 841-912; *Jan Paweł II*,

Konstytucja apostolska „Pastor bonus” o Kurii Rzymskiej, w: Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 217-257.

Normae speciales in Supremo Tribunali Signaturae apostolicae ad experimentum servandae post Constitutionem Apostolicam Pauli PP. VI Regimini Ecclesiae Universae, 23.03.1968, Typis Polyglottis Vaticanis 1968.

Regolamento Generale della Curia Romana, 1.07.1999, *Acta Apostolicae Sedis* 91 (1999), s. 629-699, http://www.vatican.va/roman_curia/labour_office/docs/documents/ulsa_b08_1_it.html#n [dostęp: 6.06.2014].

Literatura

Bar Joachim, Kałowski Julian, Prawo o instytutach życia konsekrowanego, Warszawa 1985.

Bider Marcin, Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego według Kodeksu Prawa Kanonicznego, Lublin 2006.

Bogdan Franciszek, Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostolskiego, Poznań 1988.

Borek Dariusz, Uprawnienia i obowiązki ordynariusza w początkowej fazie wymiaru kar (kan. 1341-1342), *Prawo Kanoniczne* 50 (2007), nr 3-4, s. 259-260.

Corso J., I modi per evitare il giudizio amministrativo, w: La giustizia amministrativa nella Chiesa, (series Studi giuridici 24, *Annali di dottrina e giurisprudenza canonica* 1), Città del Vaticano 1991, s. 33-54.

García Martín Julio, Le norme generali del Codex Iuris Canonici, Roma 1996.

Grzegorz Tomasz, Tylman Janusz, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2005⁵.

Jasiński Wojciech, Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym, Warszawa 2009 lub Lex Omega, txt, marzec 2014.

Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2011.

Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga I. Normy ogólne, t. I, red. J. Krukowski, Poznań 2003.

Leszczyński Grzegorz, Kościelna procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II, Warszawa 2008.

Malecha Paweł, Lex propria Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, w: Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, t. I, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009, s. 565-585.

Compendio di diritto amministrativo canonico, red. J. Miras, J. Canosa, E. Baura (series Pontifica Università della Santa Croce, *Subsidia Canonica*), Roma 2007.

Mała encyklopedia prawa, red. Z. Rybicki, Warszawa 1980.

D’Ostilio Francesco, Il diritto amministrativo della Chiesa, Città del Vaticano 1996.

- Salerno Francesco, Il giudizio presso la Sectio Altera del S.T. della Segnatura Apostolica, w: La giustizia amministrativa nella Chiesa, (series Studi giuridici 24, Annali di dottrina e giurisprudenza canonica 1), Città del Vaticano 1991, s. 125-178.
- Scicluna Charles J., Procedura e prassi presso la Congregazione per la Dottrina della Fede riguardo ai Delicta Graviora, w: Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico, red. D. Cito, Milano 2005, s. 279-288.
- Stokłosa Marek, La figura del superiore provinciale nel nuovo Codice di diritto canonico e nel diritto propria della Congregazione dei Sacerdoti del Sacro Cuore di Gesù, (Studia Dehoniana 48), Roma 2007.
- Stokłosa Marek, Przyczyny obowiązkowego wydalenia zakonnika z instytutu, *Prawo i Kościół* 2 (2010), s. 57-58.
- Syryjczyk Jerzy, Sankcje w Kościele: część ogólna, komentarz, Warszawa 2008.

**Impartiality in the Criminal Proceedings against Monk
who Committed an Offence against the Sixth Commandment
(can. 695 § 1; 1395 § 2)**

S u m m a r y

The article addresses the issues of individual rights in the procedure for expulsion of a monk with a religious institute under can. 695 § 1 of the 1983 CIC. The cause of expulsion taken offense mentioned in can. 1395 § 2 CIC 1983, the author is seeking expressions of canon law – the scope of the established theme – the principles derived from the criminal law – the principle of impartiality. Treat the whole procedery expulsion taking into account the remedies. It takes into account the differences arising from the situation when it comes to the intersection of the religious-cleric.

Słowa kluczowe: prawa podmiotowe, zasady ogólne, wydalenie z instytutu zakonnego, przełożony wyższy, dekret wydalenia

Key words: individual rights, general principles, the expulsion of a religious institute, the major superior, a decree of expulsion